

Норио ИСИДА

Экология университеті
Ауыл шаруашылығы және өсімдіктер бойынша Директоры (Ph.D)
Құрамында профессор

Қазақстан-Жапония арасындағы ғылым және технологиялық альянс жетекшісі болып, Қазақстанда алғаш рет 1989 жылы Арал теңізінің экологиясы зерттеуіне қатысты. 1990 жылдан бері аралдың экологиясы бойынша Жапонияның Ғылым және Технология Альянсының Қазақстандағы тұрақты зерттеу ұйымының мүшесі болып, Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың арнайы марапатымен марапатталған.

Профессор ИСИДАның ғылыми еңбектері Қазақстандағы ауыл шаруашылығы мен өсімдіктер бойынша. Осы күнге дейін жапон ғалымдарымен ұйымдастырылған ұйымдастырылған зерттеулердің Арал теңізінің Сырдария өңіріндегі ақталуына, экологиясы зерттеуіне ат салысып келеді.

Төтенше Қазақстан Арал теңізі тақырыбына арнапты жетік аумақ, ауыл шаруашылығы мен өсімдіктер бойынша мамандары арнапты.

Бүгінгі таңда Қазақстан ғалымдарымен бірге Арал экологиясы зерттеуіне қатыса беріп келеді.

Қысқашы биографиясы

- 1962жылы - Экология университеті, Ауыл шаруашылығы факультеті
- 1966жылы - Экология университеті, дирижерлік
- 1968жылы - Экология университеті, Ауыл шаруашылығы факультеті, Фитопатология кафедрасы ассистенті
- 1990жылы - Экология университеті, Ауыл шаруашылығы факультеті, Фитопатология кафедрасы аға ғылым қызметкері профессор
- 1996жылы -
- 2002жылы - Экология университеті, Азия және Африка елдерінің зерттеу институты директоры, профессор
- 2003жылы - Экология университеті,
- Құрамында ортамы зерттеуші профессор
- 2010жылы - Азия экологиясы университеті профессор
- 2008жылы - Құрамында ортамы зерттеуші профессор (Экология), директор

Қожа, Еліне мүдделісі Ерлан Абдуллы Ахатов

Әлеуметтік ғылымдары Қазақ ұлттық университеті
Шығыс аумақ университеті Қызыл Шығыс кафедрасы
Құрамында профессор
Жапонияның аумақ ортамы зерттеу
институты бойынша Директоры (Ph.D), Экология университеті

ҚАЗАҚ
ЭКОЛОГИЯСЫ
2008-2011

Доктор ИСИДА Норио: Ғайып болып бара жатқан Арал теңізін зерттей келе...

Е.А. АХАТОВ

Доктор ИСИДА Норио: Ғайып болып бара жатқан Арал теңізін зерттей келе...

Алматы 2016

МАЗМҰНЫ

	<i>Алғы сөз</i>	5			
<i>I</i>	<i>Күніне 200 метрге тартылып жатқан төңіз жағасы туралы ащы шындық</i>	7	<i>XIX</i>	<i>Арал төңізі әдемі қалтында гайыт бағуы тиіс</i>	179
<i>II</i>	<i>Қоршаған ортаны зерттеуді қолға алу және Кеңес үкіметінің құлауы</i>	14	<i>XX</i>	<i>20 жыл ішінде жүргізілген зерттеулер нәтижесіндегі көріністер</i>	191
<i>III</i>	<i>Күріш алқабына айналған шөлейт</i>	25	<i>XXI</i>	<i>Шөлге айналған Арал төңізін сауықтыру мәселесін зерттеу мен көгалдандыру ісі</i>	198
<i>IV</i>	<i>Береке ауылының табиғаты мен тұрмыс тіршілігі</i>	36	<i>XXII</i>	<i>Көгалдандыру ісінің қиындықтары</i>	209
<i>V</i>	<i>Қазақстан мен Жапония арасындағы байланыс</i>	45	<i>XXIII</i>	<i>Арал төңізі, Семей полигоны және Фукусима</i>	210
<i>VI</i>	<i>Сырдарияға жол сапар</i>	54		Пайдаланылған әдебиеттер	224
<i>VII</i>	<i>Сырдарияның ауылшаруашылық химиялық заттармен ластауы</i>	63		Қосымша	225
<i>VIII</i>	<i>Сырдария төменгі ағысының ауыз су мәселесі</i>	74			
<i>IX</i>	<i>Үш бірдей отаны бар адаммен кездесу. Корея, Жапония, Қазақстан</i>	82			
<i>X</i>	<i>Амударияға жол сапар</i>	94			
<i>XI</i>	<i>Арал төңізіндегі ең соңғы кемемен сағхат</i>	102			
<i>XII</i>	<i>Балық аулау кәсібінен айырылған балықшылар</i>	113			
<i>XIII</i>	<i>Арал төңізі мәселесі жөніндегі конференция</i>	119			
<i>XIV</i>	<i>Арал өңіріндегі сырқат түрлері</i>	131			
<i>XV</i>	<i>Зерттеуге керекті тұрғын үй мен көлік мәселесі туралы</i>	140			
<i>XVI</i>	<i>Әлемдегі ең ұзын Қарақұм каналы</i>	151			
<i>XVII</i>	<i>Кіші Аралды сақтап қалу және дамба құрылысы</i>	158			
<i>XVIII</i>	<i>Зерттеулерге арналған қаржы туралы</i>	169			

АЛҒЫ СӨЗ

Қазіргі таңда Арал өңірінің қоршаған орта мәселесі баршаға мәлім. Осы мәселе Қазақстанмен шектелмей халықаралық деңгейдегі жаһандық мәселелердің біріне айналып отыр.

Доктор ИСИДА Норико халықаралық беделді университеттердің қатарына кіретін Киото университеті ауылшаруашылық факультетінің құрметті профессоры. Қазақстан мен Арал өңірінің қоршаған орта мәселесін зерттеп жүргеніне 25 жылдан аса уақыт өтті.

Алғаш рет Қазақстан, Арал өңірі, Арал теңізі туралы 1980 жылдардың аяғында өткен әдебиетшілердің халықаралық форумында Арал өңірінен келген қонақтың Арал теңізі туралы баяндамасы жүрегінде қатты әсер қалдырады.

Келесі бір форумда профессор ИСИДА Қазақстан тарапынан келген қазақтың белгілі қоғам қайраткері, әрі жазушысы Әнуар Әлімжановтан Арал теңізінің тартылуы шындық па, әлде әдебиетшілердің әсірелеп айтқан сөзі ма деп жоғарыдағы айтылған баяндамадағы мысалды айтып, сұрақ қояды. Ә. Әлімжанов сенбесеңіз Қазақстанға келіп өз көзіңізбен көріңіз деп жауап қатады. Осы кездесу жапондық профессор Исиданың зерттеуіне үлкен із қалдырып, өмірін күрт өзгертті. Әрине, бұл

бір жағынан Кеңес үкіметі кезіндегі темір тордың ар жағында орналасқан Қазақстанның қоршаған орта жағдайы туралы ақпараттың сыртқа белгісіз болғанын көрсетіп отыр.

Профессор Исиданың осы уақыт аралығындағы басты қызметі мен жетістіктері туралы қысқаша таныстырып өтейін. Қазақстанды зерттеп жүрген жапондықтардың арасында алғашқы болып Жапония-Қазақстан ғылыми-зерттеу қауымдастығын (JRAK) құрып, Қазақстанға көптеген жапондық ғалым, зерттеуші мамандарды тартады. Сонымен қатар, Қазақстандағы Жапон елшілігінің ашылуына мұрындық болады.

Осы кітапта профессор ИСИДАНЫҢ Арал теңізі мен Сырдария өңірінің қоршаған орта мәселелері және жергілікті Қазақстан халқы туралы 25 жылдан аса жүргізген зерттеулері мен ойлары жинақталды. Алғашында Жапонияның ғылыми журналының бірінде Арал өңірінің қоршаған ортасы мәселесі тақырыбындағы мақалалар жинағы ретінде жарық көреді. Кейінірек, Қазақстан газет-журналында аудармалары басылып шығып, оқырмандар көңілінен шығып отыр. Енді, осы жолы кітап ретінде жарық көргелі отыр.

Кітап Жапон-Қазақстан қарым-қатынасы, жаһандық қоршаған орта мәселелерін зерттеп жүрген ЖОО студенттері, магистрлер мен докторанттарға, сол саладағы мамандар мен жалпы оқырман қауымына арналған. Әсіресе, жас ізденуші ғалым мамандарға Ғылым деген не? Ғалым деген кім? Ғалым жолы қандай болу керек? тәрізді сұрақтарына жауап табуына көмектеседі.

*Е.А. Ахапов
15.06.2015 ж.*